

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук, доцента Боднар Оксани Степанівни на дисертацію Немченка Сергія Геннадійовича на тему «Теоретичні і методичні засади підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю»
13.00.04 - теорія і методика професійної освіти**

Ступінь актуальності обраної теми. На даний час підготовка менеджерів освіти захоплює все ширше освітнє поле. Розвиток філософії управлінської діяльності, збільшення теоретичних надбань менеджменту, зміна вектору управлінської парадигми, зростаючі запити споживачів освітніх послуг – всі ці фактори вимагають втілення нових наукових і ціннісних підходів до системи менеджменту якості освіти. Відтак для забезпечення якості загальної середньої освіти важливим є пошук нових шляхів у формуванні загальних і фахових компетентностей керівників закладів освіти.

Аргументація важливості вибраної теми у дисертації представлена такими факторами: «сучасною динамікою розвитку освітнього середовища, що характеризується нелінійністю, неврівноваженістю та відкритістю»; необхідністю суб'єктів адекватно реагувати та швидко адаптуватись до нових умов вирішення різномірних управлінських завдань. Свідченням актуальності роботи автор вважає: «низький рівень потреби у педагогічній теорії та практиці, недостатній розвиток педагогічної теорії, її абстрактність, інерційність педагогічної практики, схильність менеджерів освіти до сприйняття нормативно-методичного знання, їх небажання або нездатність сприймати концептуальні форми; відсутність у керівних кадрів різних рівнів мотивації саморозвитку» (с.93).

Актуальність теми роботи підтверджується **також зв'язком з проблематикою науково-дослідної теми кафедри менеджменту та адміністрування Бердянського державного педагогічного університету «Управління освітою: рефлексивний підхід» (протокол № 6 від 21 грудня 2011 р.), «Соціальна відповідальність менеджменту освітнього та економічного простору (державний реєстраційний номер 0118U007048).**

Тему дисертації затверджено Вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 5 від 29 грудня 2012 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з

педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 24 вересня 2013 року).

Отже, тему дисертаційного дослідження Немченка Сергія Геннадійовича «Теоретичні і методичні засади підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління» можна визнати актуальною, а її розроблення – своєчасним.

Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові результати дослідження базуються на ретельному аналізі та узагальненні наукових праць провідних українських та іноземних вчених, що присвячені підготовці менеджерів освіти. Достовірність та надійність результатів дослідження обґрунтовується цілісним комплексним підходом до дослідження; визначається використанням аналітичної і статистичної інформації, що публікуються авторитетними організаціями і підтверджуються їх апробацією на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях; а також публікаціями у наукових виданнях, які відповідають змісту дисертації і досить повно характеризують її основні положення.

Результати дисертаційного дослідження презентувались на 7 міжнародних і 7 всеукраїнських конференціях. Поряд з науковими доробками, автором проаналізовано законодавчі, нормативно-правові акти, статистичну інформацію в експериментальному дослідженні. Обсяг і кількість проаналізованих джерел (452 найменування, з яких 29 - іноземними мовами).

Висновки після кожного розділу та загальні висновки є логічно обґрунтованими, повністю відображають основні положення проведеного дослідження, а також можливі напрями їхнього використання у практиці підготовки менеджерів освіти.

Найбільш вагомими науковими результатами, які містяться у дисертації полягають у наступному:

- автором теоретично обґрунтовано та розроблено концепцію та систему професійної підготовки менеджерів освіти на засадах спрямованої самоорганізації;

- описано концепцію спрямованої самоорганізації магістранта, яку побудовано на дії рефлексивних механізмів, що обумовлює професійний розвиток майбутнього менеджера освіти;

- шляхом інтеграції особистісно-орієнтованого, компетентнісного, культурологічного, синергетичного та рефлексивного підходів уперше теоретично обґрунтовано та розроблено модель рефлексивного управління закладом освіти на засадах рефлексивного підходу, що формує у суб'єктів діяльності здатність до самовизначення, самоорганізації, самореалізації;

– деталізовано періодизацію підготовки менеджерів освіти, в основу якої покладено бінарний лінійний тип періодизації;

– запропоновано методiku підготовки магістрів до рефлексивного управління;

– уточнено сутність понять: «рефлексивне управління»; «зміст навчання майбутніх менеджерів освіти шляхом інтеграції педагогічних та управлінських дисциплін»; «готовність до рефлексивного управління»;

– внесено нові штрихи у теорію адаптивного управління, зокрема конкретизовано положення адаптації на основі рефлексивних процесів; педагогічні умови підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління.

Названі положення є не тільки результатами, які мають наукову новизну, але й мають практичне значення для розвитку системи підготовки управлінців майбутнього у рамках магістратури. Важливим свідченням наукової новизни є те, що автор будує модель методики підготовки магістрантів до рефлексивного управління на основі аналізу наукових джерел зарубіжних та вітчизняних вчених, застосовуючи комплекс різних наукових підходів, методів, досвіду практики системи підготовки менеджерів освіти.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Специфіку дослідження полягає у виборі проблемно-орієнтованого типу дослідження, що передбачає використання широкої палітри теоретичних положень різних наук: педагогіки та психології вищої школи, синергетики, загального менеджменту та менеджменту освіти, культурології, математичної статистики.

Застосовуючи міждисциплінарну матрицю Т. Куна, автор відбирає символічні узагальнення, представлені дефініціями; концептуальну модель для пояснення процесу підготовки менеджерів освіти; цінності, стандарти, нормативи, приклади розв'язання дослідницьких завдань. Дотримуючись бінарності типів і структури дисциплінарної матриці, здобувач запропонував власну періодизацію процесу підготовки менеджерів освіти.

До структуризації свого дослідження дисертант використав класичний підхід, тому робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, 9 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 485 сторінок, обсяг основного тексту - 377 сторінок. У тексті ілюстративний матеріал поданий у 9 таблицях та 11 рисунках.

На основі аналізу сучасного стану професійної підготовки менеджерів освіти автором було обрано низку наукових підходів (особистісно орієнтованого, аксіологічного, компетентнісного культурологічного, синергетичного, рефлексивного), великий діапазон теоретичного та методичного контенту, що дало змогу вибрати опцію головної концептуальної

ідеї, яка полягає в дослідженні умов розроблення та впровадження методичної системи підготовки менеджерів освіти в умовах магістратури на засадах розвитку спрямованої самоорганізації магістранта.

Відповідно до першого завдання автор теоретично обґрунтовує та розробляє концепцію професійної підготовки менеджерів освіти на засадах спрямованої самоорганізації, що забезпечує формування і розвиток у фахівців компетентності з рефлексивного управління

Методологічна платформа розвинута у підрозділі 2.1, де автор розглядає освітній процес у закладі вищої освіти з позиції вибраних наукових підходів. Наприклад, особистісно зорієнтований підхід дає можливість побачити «суб'єктно орієнтовану структуру» (с.82), з позиції акмеологічного підходу — «особистісно акмеологічний механізм перетворення особистості» (с.82), з точки зору культурологічного підходу — тріаду «самосвідомість - самовизначення - самоактуалізація» (с.83), застосування синергетичного підходу дало змогу автору «опанування методами нелінійного управління складною системою» (с.84).

Конструктивним вважаємо підхід автора до виокремлення проблем не тільки на основі констатувального експерименту, але й на основі ретроспективного аналізу періодизації процесу розвитку підготовки менеджерів освіти. Виділяючи етапи такого розвитку, здобувач досліджує його позитивні та негативні аспекти і дисертант доходить до висновку, що відправною точкою процесу розвитку підготовки менеджерів було наявність виконавчо-організаційної компетентності (1917-1991 рр.) і прогнозує потребу розвитку рефлексивної компетентності, мотивуючи тим, що найбільш популярні наукові підходи (синергетичний, рефлексивний, аксіологічний та інші підходи) мають яскраво виражений рефлексивний характер (с.84).

Заслуговує на увагу філософський модус дослідження, що знаходить своє відображення в аналізі понятійної сфери: дисциплінарної матриці (с.33-34); ідей смислу і рефлексії (с.94); неподільності знання і досвіду; свідомості й досвіду (с.112); суб'єкт-об'єктної природи «Я» (с.116); «критерію делегованої реальності» (с.170); логіці наближення керівного інтенсифікуючого впливу до процесу самокерованого розвитку закладу освіти (с.231).

Спираючись на постульовані положення про безперервний, але гетерохронний та нелінійний характер розвитку особистості, свої філософсько-управлінські погляди автор репрезентує у риторичній полеміці у бінарних психологічних конструкціях: рефлексія і свідомість (с.114); рефлексія і самосвідомість (с.117); рефлексія та саморозвиток (с.130);

рефлексія та мотивація (с.137); рефлексія та інформаційний вплив (с.140); рефлексія та творчість (с. 143).

Застосовуючи морфологічний підхід дисертант розглядає сутність періодизації і виокремлює її види: загальну та спеціальну; тотальну і локальну; лінійну і лінійно-ієрархічну (с.33).

Модальна логіка дослідження знаходить продовження в лінгвістичній аргументації понятійного апарату. Для з'ясування основних концептів роботи автор аналізує наступні дефініції: рефлексія (с.94, с.107-108, с.116); «рефлексивне управління», «рефлексивний освітній простір» (с.87-88); «смілова парадигма особистості майбутнього менеджера» (с.93); «рефлексивна парадигма» (с.101); «рефлексивне середовище» (с.102); «досвід рефлексії» (с.112); «об'єктивація» (с.114); «Я-концепція» (с.116); «установка» (с.119); «диспозиція особистості» (с.119); «самість» (с.120); «его-індентичність» (с.121); «самоствалення» (с.123); «розвиток особистості» (132); «здібності» (с.132); «мотивація і мотив» (с. 137); «інтерес» (с.138); «атрибуції» (с.140); «самоуправління» (с.145); «організація» (с. 146, 147); «самоорганізація», «розвиток» (с.147); «діалог» (с.147); «рефлексивне управління» (с.190, 235); «вплив, інтенсифікація» (с.223); «модель» (с.245); «функція» (с.247); «стратегії» (с.255).

Аналізуючи семантичну палітру понять у контексті рефлексивного управління, С.Г.Немченко проявляє свою класифікаційну компетентність, оскільки він виокремлює у поняттях рівні, стани, види, компоненти, сфери тощо.

Дисертант робить логічні узагальнення щодо специфіки підготовки менеджерів освіти у рамках магістратури, зокрема наголошує на тому, що «зміст формування управлінської компетентності майбутнього керівника навчального закладі має відображати ознаки спеціальності за структурною складовою педагогічної науки, за напрямками, за рівнем організації педагогічного процесу, за психофізичним станом суб'єктів освіти» (с.74).

Заслуговує на схвалення те, що дисертант розкриває структуру рефлексивної компетентності за Галузевим стандартом підготовки магістрів зі спеціальності «Управління навчальним закладом», у якій виділяє її специфічні риси (с.74).

Реалізуючи друге завдання, Немченко С.Г. обґрунтовує концептуальні основи створення освітнього рефлексивного середовища професійної підготовки менеджерів освіти, розглядає поліпарадигмальність рефлексії та її роль в процесі підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління.

Важливою перевагою роботи є те, що, спираючись на концепцію спрямованої самоорганізації, здобувач маркує її природовідповідними концептами своє дисертаційне дослідження, серед яких: саморозвиток, самоорганізація, самовизначення (с.85, 126), самопобудова особистості (с.96); самозвіт (с.104); самоуправління, самооцінка (с.124); самоповага, самоствердження (с.125); самовизначення (с.126); самореалізація (с.127); самосвідомість, самоактуалізація (с.128, с.129); самопроєктування (с.129); самосприйняття (с.130). саморозвиток, самодіяльність (с.131, 146); саморозуміння (с.133).

Розв'язанню поставлених завдань щодо проблем підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління сприяє і психологічна складова дисертації, оскільки автор досліджує кореляцію рефлексивного управління з психологічними аспектами через особистісні стани людини: самопізнання, рефлексію, самоаналіз (с.93-95); сприйняття (с.109), діалогічні опозиції «Я - Ти», «Я - Інший» (с.98), рефлексивні позиції у конфліктній ситуації (с.231); особистісну центрацію (с.234); діалогічну стратегію інтенсифікуючого впливу (с.236) тощо.

Здобувач розглядає рефлексію з різних точок зору: як «доволі складний та багатомірний феномен»; «механізм взаємопереходу зовнішнього у внутрішнє» (с.113), «загальний принцип та метазасіб кооперації складного, полісферного процесу діяльності» (с.134); особливий тип, принцип кооперації та комунікації систем діяльності і діяльнісних позицій» (с. 135).

На основі глибокого аналізу поняття *рефлексії* у роботі розгорнуто ціле семантичне поле рефлексивного управління, серед якого аналіз понять: рефлексивні процеси, рефлексивна парадигма (с.99); рефлексивне середовище (с.101); рефлексивність, рефлексивна компетентність (с.105). парадигмальна рефлексія (с.106); досвід рефлексії, рефлексивні здібності; продукт рефлексії (с.111); рефлексивна позиція (с.134); рефлексивні техніки та технології (с.135); рефлексивний вихід (с.160); рефлексивні дії суб'єктів (с.230); рефлексивна культура (с.291); рефлексивне обертання (с.297); рефлексивна готовність (с.302); надрефлексивний етап (с.311) – що посилює наукову новизну та теоретичну значущість роботи.

Прослідковуються уміння автора роботи узагальнення на основі багатьох джерел, наприклад про фактори формування рефлексивного середовища с.101 на основі 14 джерел.

Показуючи розв'язок третього завдання, здобувач обґрунтовує процес спрямованої самоорганізації, пояснює його як «узгодженість між вищим навчальним закладом і магістрантом параметрів особистісного розвитку, що

забезпечує ефективність навчальної діяльності і залучає магістранта до самоуправління – невід’ємної складової частини самоорганізації» (с.144).

Дисертант пропонує власні варіанти розв’язання проблем підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління, серед яких такі ідеї: обґрунтування рефлексивного управління як нової управлінської парадигми (підрозділ 2.4.); запровадження «діяльності з метою досягнення діалогічно узгоджених параметрів особистого розвитку»; «сполучення процесів управління і самоуправління, що забезпечують спрямовану самоорганізацію магістранта за визначеними параметрами діяльності» (с.145); впровадження критерію «делегованої діяльності» (с.154); заперечення стосунків керівника з підлеглими на формальній основі (с.155); позбавлення від традиційних негативних проявів влади (с.156).

У третьому завданні дисертант теоретично обґрунтовує й розробляє модель рефлексивного управління закладом освіти як основу професійної підготовки менеджерів освіти. Підкріплює цю модель концепція спрямованого самоорганізації майбутнього менеджера освіти (2.2); цілі рефлексивного управління (підрозділ 3.1.); закономірності рефлексивного управління закладом освіти (підрозділ 3.2.); принципи рефлексивного управління закладом освіти (3.3.); рефлексивний аналіз як початковий етап управління закладом освіти (3.4.).

Цікавими знахідками дослідження є різні види лекцій: лекція-конференція, лекцію-прес-конференцію, лекція-бесіда, лекція-брифінг (підрозділ 4.2); логіко-технічне і соціотехнічне обслуговування (с.274-275); поданий опис організації дискусії (с.275); структура та сутність рефлексивного та соціоінженерного тренінгів (с.275); ігор: організаційно-діяльнісних і організаційно-мисленнєвих, організаційно-навчальні (с.276-278). Заслуговує на увагу використання у системі підготовки менеджерів освіти «лекції із задалегідь запланованими помилками» (с.267); лекція з аналізом конкретних ситуацій (с.269).

Реалізація четвертого завдання щодо теоретично обґрунтування та розробки методик професійної підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління відображена у розділі 4, зокрема на рис. 4.1 на с.248. Здобувач дає короткий аналіз освітньо-професійної програми, наголошує на проблемно-рефлексивному підході до викладання. Посилюють практичний компонент дисертації і методи розвитку рефлексивної культур, серед яких сторітелінг, бриколаж, скрайбінг, фрірайтінг, сінквейн, рефреймінг, дебріфінг, фішбоун (с.292-329).

Центром діагностичного компоненту дослідження є комплекс критеріїв; та рівні готовності менеджера освіти до рефлексивного управління: критерії

сформованості управлінської компетентності; критерії сформованості рефлексивної компетентності, критерії сформованості професійної компетентності з рефлексивного управління.

Значний інтерес представляють рівні сформованості готовності менеджера до рефлексивного управління закладом освіти: *орієнтаційний, коопераційний, адаптивний* (підрозділ 4.4).

Останнє завдання дослідження включало завдання щодо практичної реалізації експериментальної перевірки розробленої методики професійної підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління, у якій здобувач використовує великий комплекс методів. Результати експерименту представлені у графічно і відображають: рівні розвитку ретроспективної рефлексії (с.346); рівні розвитку ситуативної рефлексії (с.347); рівні розвитку перспективної рефлексії; рівні розвитку рефлексії у спілкуванні (с.350); особистісний профіль магістранта та бакалавра у порівнянні (с.355); рівні розвитку рефлексії у спілкуванні (с.357); коефіцієнти рангової кореляції між показниками рефлексивності та особистісними якостями (с.362); сформованість професійних компетентностей та професійно важливих якостей (с.371) (підрозділ 5.1).

Вартує схвалення алгоритмічна компетентність дисертанта та графічна грамотність, що продемонстровано в експериментальному дослідженні.

Висновки здобувача позначені неординарністю поглядів. Наприклад, можуть бути використані у подальших дослідженнях такі авторські висновки: «управління, що передбачає здатність «впоратись» з людьми і з середовищем, змінює свій зміст на користь уявлення про залучення людей у процеси їх власного розвитку в інтересах створення нового цілого» (с.85); про необхідний «розвиток внутрішніх механізмів, від яких залежить розгортання процесу професійної підготовки до рефлексивного управління» (с.92); висновок про те, що «яка рефлексія, такий і результат» (с.107); «якщо рефлексія має загальний характер, то рефлексивне управління є не специфічним феноменом, а архетипом сучасного управління...» (с.108); рефлексія виступає метапроцесом; рефлексивність - метаякістю собистості; рефлексивні здібності - метаздібностями, що займають вищий рівень в ієрархії здібностей (с.109); «підготовка майбутнього менеджера освіти має сформуватися образ власного концептуального освітнього закладу» (с.149); «рефлексивне управління стає антиподом школи людських відносин» (с.161); рефлексивне управління закладом освіти як управління процесом самоврядності повинно бути орієнтоване на створення умов для інтенсивного самокерованого розвитку її як соціально-педагогічної системи (с. 190).

Значення для науки і практики отриманих автором результатів
Варто підкреслити, що сформульовані автором теоретичні висновки і практичні рекомендації мають адресний характер. Теоретична значимість дослідження полягає у розробленні та впровадженні у процес професійної підготовки менеджерів освіти на другому рівні вищої освіти (освітня спеціальність 073 Менеджмент) моделі їхньої підготовки до рефлексивного управління з метою підвищення ефективності цього процесу.

Практичне значення репрезентовано авторською навчально-методичного комплексу, що включає: два підручника і один навчальний посібник, навчальні та робочі програми, матеріали лекцій, практичних і семінарських занять, програми практик, контрольні-діагностичні матеріали.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57/-08/639 від 08.07.2020), Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (довідка № 1/237/1 від 05.09.2020), Української інженерно-педагогічної академії (довідка №107-04-11 від 05.02.2021), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 328/1-н від 02.11.2020).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Результати дослідження можуть бути використані викладачами професійних дисциплін для вдосконалення теоретичної і практичної підготовки менеджерів освіти за освітньою спеціальністю 073 Менеджмент; а також службою якості у закладах вищої освіти для рейтингування магістрантів, для оцінювання їх управлінської та рефлексивної компетентності. Розроблені теоретичні та прикладні положення дозволяють здобувачеві представити сучасні наукові погляди вчених про сутність та структуру підготовки менеджерів освіти і можуть бути науковою опорою для розбудови системи якості у закладах вищої освіти; для моделювання освітньо-професійних програм; для розробки робочих програм та силябусів дисциплін вибіркового циклу.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях.

Ознайомлення зі змістом публікацій Немченко С.Г. свідчить про повноту викладення результатів дисертації у міжнародних та вітчизняних фахових виданнях. Основні положення та наукові результати дисертаційної роботи викладено в 53 публікаціях, з яких 35 одноосібних, у тому числі 1 монографія (одноосібна), 1 навчальний посібник (одноосібний); 19 статей у провідних фахових виданнях України; 15 статей – у зарубіжних періодичних виданнях; 12 тез – у збірниках науково-практичних конференцій; 2 підручника

у співавторстві, рекомендованих Міністерством освіти і науки України; 3 колективні монографії.

Дисертаційна робота характеризується логічною узгодженістю її структурної побудови, комплексністю та обґрунтованістю висновків і рекомендацій, достатньою стилістичною якістю викладення матеріалу, містить відповідний обсяг фактологічного, графічного та іншого ілюстративного матеріалу, що представлені як в основній частині роботи, так і в додатках.

Запропоновані висновки у роботі відповідають цілям і завданням дослідження, є переконливими і достовірними, впроваджені у практику і сприяють результативному вирішенню організаційних, змістових та методичних задач щодо підвищення ефективності підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління у закладі вищої освіти.

Оформлення дисертації, дотримання вимог академічної доброчесності та повнота викладу наукових результатів в опублікованих працях. Дисертаційну роботу написано українською мовою на відповідному науковому рівні. Застосована у роботі наукова термінологія є загально визнаною, стиль викладення результатів теоретичних і практичних досліджень, нових наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечує доступність їх сприйняття та використання. Оформлення дисертації відповідає усім необхідним атестаційним вимогам.

Ступінь самостійності проведених досліджень підтверджується відсутністю ознак плагіату та самоцитування, достатнім рівнем академічної доброчесності.

Оцінка змісту та основних положень дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація є самостійно виконаною працею, у якій викладено авторський підхід до розвитку теоретичних та практичних засад підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління.

Усі наукові результати отримані автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано тільки ті ідеї, та положення що отримані автором особисто і вказані в переліку публікацій. Зміст та основні положення дисертації свідчать про її завершеність та відповідність встановленим вимогам. Висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом, є логічно обґрунтованими й достовірними, що підтверджується ретельним аналізом теоретичних джерел і якісним станом практики.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих

дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. З нашої точки зору, модель на рис. 4.2, що на с. 248 є неповною, вона не зовсім повно відображає тієї філософсько-світоглядної та психологічної платформи, яким автор так багато приділив уваги у розділах 1-3. Зокрема, варто було б показати «критерій делегованої реальності», «модель концептуального закладу освіти», сучасні методи навчання. Оскільки модель відображає певну систему, яка апіорі є динамічною, дисертанту слід було відобразити це на рисунку.

2. Недостатня увага приділена освітньо-професійній програмі підготовки магістрів. Здобувач виділяє у дисертації лише загальні, фахові компетентності та дає перелік дисциплін. А унікальність освітньо-професійної програми у вибіркових дисциплінах. Тому доцільно було б більше уваги приділити механізму вибору студентами цих дисциплін. Недостатньо розкрита роль управлінської практики у підготовці магістрантів до рефлексивного управління. Варто було б зосередити увагу на тому, які завдання виконують магістранти під час практики, щоб освоїти механізми рефлексивного управління.

3. Методика підготовки майбутніх менеджерів до рефлексивного управління є надто абстрактною і недостатньо алгоритмізована (розділ 4). На наш погляд, здобувачу варто більше уваги приділити методичним рекомендаціям щодо розробки дослідницького компоненту методики.

4. Неуважність автора проявляється у неточних висловах. Зокрема, на с.257, дисертант стверджує, що на сьогодні відсутній Державний стандарт підготовки магістрів, однак він був прийнятий ще у 2019 році. На с. 259 автор перелічує тематику лекцій, однак не вказує, з яких дисциплін запропоновано лекції.

5. Автор, на нашу думку, не зовсім коректно послуговується термінами на с.20, оскільки дисертант прагне перелічити недоліки досліджень з проблем управління, а насправді називає проблеми у підготовці менеджерів. Некоректною є названа проблема «відрив логіки засвоєння навчального матеріалу від майбутньої професійної діяльності» (с.21).

6. Простежується перебільшена увага автора до трактувань різних понять. Зокрема, на с. 146 подається 8 визначень. Розглядаючи поняття *рефлексія*, як імператив структурно-сміслового змісту рефлексивного управління, здобувач неодноразово повертається до пояснення цього слова на с.113, 134, 135, 136; 159; поняття саморозвиток автор обґрунтовує на с. 114 і 146; рефлексивне управління – на с.158, і 160, с.204; діалог – на с.147 і с.265.

Утім названі зауваження не знижують науковий рівень дисертаційного дослідження Немченка С.Г. та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Загальний висновок. Актуальність теми дослідження, належний теоретико-методологічний рівень, аргументованість і вірогідність отриманих результатів, висновків і методичних рекомендацій, відповідний рівень наукової новизни, теоретичне і практичне значення, висока культура узагальнення дослідницьких матеріалів та оформлення рукопису дисертації й автореферату дають підстави стверджувати, що дисертаційна робота *Немченка Сергія Геннадійовича на тему «Теоретичні і методичні засади підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління»*, представлена на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти, є актуальною, завершеною і самостійною. Дисертаційна робота відповідає вимогам МОН України до докторських дисертацій та вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її автор - *Сергій Геннадійович Немченко* - заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та
менеджменту освіти Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Підпис
з а с в і д ч у ю
Начальник відділу кадрів

23.03.2021р.

О.С. Боднар